

УДК 347.725.03 (477)

Костова Наталія Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Постановка проблеми. При укладанні договору про заснування акціонерного товариства слід приділяти належну увагу питанням оплати акцій товариства, так як у законодавстві питання несвоєчасної, неповної оплати акцій та правових наслідків належним чином не врегульовані. Разом з тим, неналежне виконання одним із співзасновників своїх обов'язків по оплаті акцій товариства може ставити під сумнів можливість його заснування. У зв'язку з цим, вважається, що у договорі про створення товариства мають окрім кількості та вартості акцій, обов'язково визначатись наслідки несвоєчасної оплати акцій. В першу чергу, у договорі може визначатись відповідальність сторін за неналежне виконання засновником покладених на нього обов'язків по заснуванню товариства. Також, вважається, що у договорі можуть бути визначені умови зміни складу співзасновників акціонерного товариства. Законодавство про акціонерні товариства не передбачає порядку та умов зміни складу співзасновників акціонерного товариства. Разом з тим, така заміна цілком можлива за різними підставами, наприклад, у разі смерті одного із співзасновників, у разі невиконання одним із співзасновників зобов'язань по створенню товариства, в тому числі й по оплаті акцій, у разі неможливості подальшої участі засновника у створенні товариства.

Для визначення значення договору у регулюванні відносин, які виникають у зв'язку зі створенням акціонерного товариства, слід визначити його правову природу та особливості, в тому числі й відмінності від засновницького договору, як установчого документу окремих господарських товариств.

Метою даного дослідження є визначення правової природи договору про створення акціонерного товариства, також його співвідношення з іншими цивільно-правовими договорами.

Виклад основного матеріалу. Заснування акціонерного товариства є багатоетапним процесом, який вимагає скоординованих дій засновників, своєчасність виконання приписів закону, дотримання строків тощо. За умови створення то-

вариства декількома засновниками важливе значення має узгодження їх дій, розподіл обов'язків, призначення уповноваженої особи на вчинення дій від імені засновників товариства. У зв'язку з цим важливе значення в регулюванні відносин, які виникають при заснуванні акціонерних товариств, має відігравати договір про створення акціонерного товариства.

Юридичні особи можуть створюватись на підставі договорів, які можуть бути класифіковані за різними критеріями. Так, залежно від предмету регулювання та строку дії, договори можуть бути поділені на: договори про створення юридичної особи, які не регулюють діяльність самої особи, та засновницькі договори, які визначають, як порядок дій засновників по створенню товариства, так і загальні засади діяльності юридичної особи, права та обов'язки її учасників, структуру та повноваження органів тощо. Залежно від підстав створення юридичної особи договори можуть бути поділені на: договори про заснування юридичної особи та договори про створення юридичної особи внаслідок реорганізації. Категорія «договір про створення акціонерного товариства» використовується у ЦК України, відповідно до якого це договір, який визначає порядок здійснення спільної діяльності засновників щодо створення товариства. При цьому у ЦК України підкреслено, що такий договір не є установчим документом товариства. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону «Про акціонерні товариства» [1] засновниками може укладатися засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору. Слід зазначити, що як і у Цивільному кодексі України, у вказаному законі підкреслено, що засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення

акцій. Разом з тим, на нашу думку, застосування категорії «засновницький договір» до договору про створення акціонерного товариства є недоречним. Відповідно до ст. 87 ЦК України засновницький договір є установчим документом юридичної особи, на підставі якого юридична особа здійснює свою діяльність. В ГК України [2] категорія «засновницький договір» розглядається як установчий документ окремих юридичних осіб, наприклад повного та командитного товариства.

Як відзначає В. Мамай, створення акціонерного товариства починається з укладання засновниками договору, який визначає здійснення ними спільної діяльності по створенню акціонерного товариства, оскільки за відсутності такого договору, що є зовнішньою формою згоди, засновники не зможуть здійснювати цілеспрямовану діяльність по створенню товариства, яка передбачає вступ до зобов'язань з третіми особами і у взаємостосунки між собою [3, с. 140].

М. Сикачов зазначає, що договори про створення юридичної особи є правопороджуючими, правозмінючими і правоприпиняючими юридичними фактами, оскільки містять умови, пов'язані з виникненням, розвитком (модифікацією) і припиненням відповідного засновницького зобов'язання сторін (засновників) [4].

Основні підходи до визначення правової природи засновницького договору визначено у дослідженні В.І. Тятькова [5, с. 180]. Існуючі трактовки природи установчого договору (незалежно від виду суб'єкта господарювання) об'єднані у три категорії:

1. установчий договір трактується як договір про сумісну діяльність по створенню юридичної особи, який припиняє свою дію після державної реєстрації створеної господарської організації;

2. установчий договір трактується як договір між засновниками на користь третьої особи – організації, що створюється;

3. установчий договір трактується одночасно як установчий акт та акт внутрішнього регулювання (організаційно-управлінський акт), що діє разом зі статутом протягом існування створеної організації.

А.В. Майфат зазначає, що при створенні будь-якого господарського товариства завжди присутні елементи двох договорів. По-перше, договору, за яким засновники приймають на себе обов'язки по створенню товариства – договору про спільну діяльність. По-друге, договору, який породжує правовідносини між учасником – акціонером та акціонерним товариством, – засновницького договору або договору про участь в товаристві. Таким чином, договір, укладений засновниками господарського товариства при створенні товариства, є змішаним договором, оскільки містить в собі еле-

менти двох різних договорів: про спільну діяльність та про участь, членство в товаристві [6].

Слід погодитись з позицією І.В. Спасиво-Фатеєвої, яка зазначає, що договір по створенню акціонерного товариства слід відрізнити як від договору про спільну діяльність, так і від установчих договорів, які укладаються учасниками інших господарських товариств (повного, командитного, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю) [7, с. 60].

Зазначимо, що відповідно до ст. 1130 ЦК України за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Договір про створення товариства, навпаки, укладається з метою регулювання відносин, спрямованих на створення товариства. Отже, перша відмінність, яка відрізняє вказані договори – це мета, з якою вони укладаються. По-друге, якщо звернутись до договору простого товариства, який є також договором про спільну діяльність, відповідно до ст. 1134 ЦК України, внесене учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, а також вироблена у результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності плоди і доходи є спільною частковою власністю учасників, якщо інше не встановлено договором простого товариства або законом. За договором про заснування товариства не передбачено виникнення спільної часткової власності на майно, яке передається в рахунок оплати акцій. Це обумовлено тим, що майно, яке вноситься в рахунок оплати акцій, використовується для формування статутного капіталу акціонерного товариства, та переходить у власність акціонерного товариства. По-третє, у законодавстві встановлено різні вимоги до форми зазначених договорів.

В основу розмежування договору про створення акціонерного товариства з засновницькими договорами, як установчими документами, також покладається декілька аргументів. По-перше, це зміст таких договорів. Як зазначає В.Н. Козлова, єдиною схожістю договору про спільну діяльність і засновницького договору є те, що вони обидва спрямовані на створення нового суб'єкта права. Різниця між ними полягає в тому, що по-перше, договір про спільну діяльність регламентує тільки зобов'язальні відносини між засновниками в процесі створення юридичної особи. А засновницький договір крім цих відносин регламентує відносини, які існують між засновниками, юридичною особою і третіми особами після державної реєстрації юридичної особи; по-друге, на відміну від безвідплатного договору про створення юридичної особи, засновницький договір є оплатним [8, с. 15].

С.М. Грудницька установчий договір визначає як складний системоутворюючий багатосторонній багатоступінчатий приватно-публічний організаційний господарський договір, що забезпечує створення суб'єкта господарської діяльності і регулювання внутрішніх і зовнішніх організаційно-майнових і організаційно-управлінських відносин у процесі його функціонування [9, с. 55]. Виходячи із зазначеного визначення установчого договору, як установчого документу господарського товариства, можна зробити висновок, що коло відносин, які він регулює є ширшим, ніж коло відносин, які регулює договір про створення товариства. Зокрема, установчий договір регулює відносини внутрішні і зовнішні організаційно-майнових і організаційно-управлінських відносин у процесі функціонування суб'єкта господарської діяльності, що не відноситься до договору про створення товариства.

Договір про створення акціонерних товариств регулює дії, спрямовані на заснування товариства, та не визначає порядок діяльності акціонерного товариства, повноваження його органів, взаємовідносини між учасниками. Після реєстрації товариства, договір про його створення може регулювати відносини, пов'язані із виконанням його сторонами обов'язків по оплаті акцій. Відповідно до ЦК України договір про створення товариства укладається в письмовій формі. Якщо товариство створюється за участю фізичних осіб, їх підписи на засновницькому договорі підлягають нотаріальному засвідченню.

Разом з тим, вважається необхідним встановити на рівні закону обов'язковість укладання договору між засновниками акціонерного товариства. Слід підтримати позицію І.М. Кучеренко, яка зазначає про доцільність закріплення у ЦК України обов'язку укладення засновницького договору у письмовій формі у випадку, коли засновники юридичної особи набувають право власності на певні об'єкти (частку, акцію, пай тощо) та мають відповідні зобов'язання братимайнову участь у товаристві, а в інших випадках – право укладати такий договір [10, с. 475].

Умови договору визначаються узгодженою волею сторін, які повинні досягти згоди з питань порядку спільної діяльності в процесі створення товариства, про розмір його статутного капіталу, про категорії та типи акцій, які підлягають розміщенню серед засновників тощо [11]. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» у засновницькому договорі визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору.

Таким чином, при укладанні договору про заснування акціонерного товариства засновники мають приділяти належну увагу визначенню всіх суттєвих умов такого договору. Враховуючи, що у законодавстві визначені загальні умови договорів про створення акціонерних товариств, слід визначити обов'язки засновників, строк дії договору, підстави припинення його дії тощо. Особливу увагу слід приділяти правовим наслідкам невиконання чи неналежного виконання договору. Не менш важливе значення, ніж застосування наслідків визнання правочину недійсним, є визначення впливу визнання договору недійсним на реєстрацію товариства та, відповідно, можливість її скасування. Законодавство про акціонерні товариства це питання не регулює. Якщо виникає питання про визнання недійсним засновницького договору командитного товариства, повного товариства, в яких такий договір є установчим, визнання його недійсним може виступати підставою для скасування державної реєстрації товариства. Разом з тим визнання недійсним договору про створення акціонерного товариства не повинно призводити обов'язково до скасування реєстрації товариства. Змістом такого договору є розподіл між засновниками обов'язків по створенню товариства, прав та обов'язків самого товариства такий договір не визначає, тому не регулює діяльність акціонерного товариства. Отже, укладання договору про створення товариства має виступати першим етапом у створенні акціонерних товариств, на якому виражається та закріплюється намір його сторін заснувати товариство. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» укладання договору про заснування товариства не є обов'язковим, хоча, з практичної точки зору, договір має відігравати важливу роль у регулюванні відносин по заснуванню акціонерних товариств. Це дозволить не лише визначити права та обов'язки сторін договору, а й спростить розгляд спорів, які можуть виникати між засновниками.

Висновок. Проведене дослідження правового регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств, дозволило зробити наступні висновки. При створенні акціонерних товариств його засновники виступають учасниками створення: цивільно-правових та адміністративно-правових відносин, які виникають у зв'язку з вчиненням дій, спрямованих на створення товариства, але не всі вони можуть бути віднесені до корпоративних. Відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням державної реєстрації, є публічно-правовими відносинами, учасником яких виступає суб'єкт владних повноважень. Такі відносини не є корпоративними, так само як і відносини, пов'язані з реєстрацією Національною комісією з цінних па-

